

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.143>

УДК 351:336.2

Н. А. Шукіна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,

Одеський національний економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-7996-2389>

О. О. Федченко,

здобувач ступеня доктор філософії зі спеціальності 072 Фінанси, банківська

справа, страхування та фондовий ринок,

Одеський національний економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3131-3201>

БЮДЖЕТНІ ТА БОРГОВІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

N. Shykina,

PhD in Economics, Assistant Professor of the Department of Finance, Odessa

National Economic University

O. Fedchenko,

Postgraduate student, specialty 072 Finance, Banking, Insurance and Stock

Market, Odessa National Economic University

BUDGET AND DEBT PREREQUISITES OF THE DEVELOPMENT OF ACCUMULATIVE INSURANCE IN UKRAINE

Стаття присвячена комплексному аналізу бюджетних та боргових чинників, які визначають інституційні та фінансові передумови впровадження й розвитку системи накопичувального страхування в Україні. У роботі досліджено критичний стан солідарної пенсійної системи в умовах загострення демографічної кризи, повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України та дії воєнного стану, що зумовлює хронічний дефіцит Пенсійного фонду України й посилює фінансовий тиск на видаткову частину державного бюджету. Окрему увагу зосереджено на аналізі взаємозв'язку між динамікою державного боргу та рівнем фінансової стійкості держави як гаранта довгострокових соціальних зобов'язань і страхових накопичень. Обґрунтовано, що розвиток ринку накопичувального страхування та недержавного пенсійного забезпечення здатний трансформувати соціальну сферу з чинника бюджетного навантаження у важливе джерело внутрішнього інвестиційного ресурсу. Сформульовано висновки щодо необхідності створення фінансового простору для реалізації пенсійної реформи у повоєнний період.

The article is devoted to a comprehensive analysis of budgetary and debt-related factors that determine the institutional and financial prerequisites for the introduction and further development of accumulative insurance in Ukraine. The study examines the critical condition of the solidarity pension system under the combined impact of a long-term demographic crisis, large-scale labor migration, full-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine, and the functioning of the national economy under martial law. These factors have led to a chronic deficit of the Pension Fund of Ukraine and a substantial increase in fiscal pressure on state budget expenditures, which limits the capacity of public finances to support economic development.

Particular attention is paid to the analysis of the relationship between the dynamics of public debt and the fiscal sustainability of the state as a guarantor of long-term savings and social obligations. The paper demonstrates that the

dominance of the solidarity pension model in the absence of developed accumulative components contributes to the formation of a persistent fiscal cycle characterized by growing budget transfers, widening budget deficits, and accelerated public debt accumulation.

The article analyzes the coefficients characterizing the annual average level of pension provision in relation to the average wage of the economically active population and the ratio of the number of employed population to the number of pensioners.

It is substantiated that the development of accumulative insurance and non-state pension provision can perform a stabilizing function for public finances by gradually reducing budgetary transfers to the pension system, restraining the growth of public debt, and forming a sustainable long-term domestic investment resource. Accumulative insurance mechanisms are considered not only as an element of pension reform but also as an important instrument of fiscal policy capable of enhancing fiscal sustainability. The article formulates conclusions regarding the necessity of creating fiscal space for the implementation of pension reform and strengthening the resilience of public finances in the post-war recovery period.

Ключові слова: *накопичувальне страхування, соціальне страхування, пенсійний фонд, видатки державного бюджету, дефіцит державного бюджету, державний борг.*

Keywords: *accumulation insurance, social insurance, pension fund, state budget expenditures, state budget deficit, state debt.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. *Сучасна фінансова система України перебуває у стані глибокої трансформації, спричиненої як внутрішніми структурними проблемами, так і зовнішніми викликами, насамперед повномасштабною збройною агресією Російської Федерації*

проти України. Однією з найбільш гострих проблем є неефективність чинної солідарної системи пенсійного забезпечення, яка неспроможна гарантувати гідний рівень життя пенсіонерам. На фоні повномасштабного вторгнення та масової міграції працездатного населення, демографічна ситуація, співвідношення працюючих до пенсіонерів (цей показник практично наблизився до критичної позначки 1:1, з урахуванням тіньової зайнятості та міграції). Це створює безпрецедентне навантаження на державні фінанси: видатки державного бюджету на покриття розривів Пенсійного фонду України (ПФУ) фактично конкурують з видатками на оборону та безпеку.

Впровадження накопичувального страхування (як у формі недержавного пенсійного забезпечення, так і через страхування життя) стає не просто альтернативою, а стратегічною необхідністю. Проте розвиток другого та третього рівнів пенсійної системи прямо залежить від макроекономічної стабільності. Видатки державного бюджету на до фінансування доходної частини ПФУ щорічно зростають, обмежуючи можливості держави для інвестиційного розвитку. Водночас державний борг, що стрімко збільшився протягом останніх років, створює додатковий тиск на фіскальну політику. Дослідження зв'язку між бюджетною архітектурою та розвитком страхування є критично важливим для формування життєздатної моделі соціального захисту в умовах повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впровадження та розвитку накопичувального страхування в Україні розглядається у наукових дослідженнях переважно з позицій трансформації пенсійної системи, демографічних викликів і пошуку інституційних моделей соціального захисту [1].

У той же час значний масив сучасних праць присвячено борговим ризикам та фіскальній стійкості України в умовах війни, де борг і дефіцит бюджету розглядаються як ключові обмеження для фінансування соціальної сфери. Зокрема, дослідники акцентують, що у період воєнного стану дефіцит бюджету посилюється пріоритетизацією оборонних і соціальних видатків, що

обумовлює подальше нарощування державного боргу та збільшення боргового тиску на бюджет [2]. У роботах з боргової політики вказується на зміну структури фінансування бюджету на користь боргових і грантових джерел, а також на необхідність активного управління борговим навантаженням для збереження фіскальної стійкості у кризових умовах [3]. Окремі дослідження пропонують інструментарій оцінювання та прогнозування боргових платежів, підкреслюючи ризики пікових навантажень у найближчій перспективі та їхній потенційний вплив на можливості фінансування соціально-економічної сфери [4]. Поряд із цим, у працях щодо боргової стійкості держави борг трактується як категорія, пов'язана з темпами економічного зростання, а видатки на обслуговування боргу — як чинник, що звужує потенціал фінансування соціальних і економічних програм; акцентується також на нормативних порогових орієнтирах боргового навантаження [5].

Водночас аналіз наявних публікацій засвідчує, що два дослідницькі напрями — пенсійна (накопичувальна) реформа та боргова/бюджетна стійкість — найчастіше розглядаються паралельно, без достатнього опрацювання їхнього прямого причинно-наслідкового зв'язку на рівні фіскального механізму. Тобто у літературі ґрунтовно описано: (1) інституційну та соціальну необхідність накопичувальних елементів і недержавного пенсійного забезпечення; (2) боргові виклики та бюджетні обмеження в умовах воєнного стану [6]. Разом із тим недостатньо висвітленим залишається питання як саме розвиток накопичувального страхування може знижувати фіскальний тиск через скорочення трансфертів до ПФУ та одночасно формувати внутрішній інвестиційний ресурс, потенційно здатний частково заміщувати зовнішні запозичення. Саме ця прогалина і зумовлює актуальність даного дослідження, спрямованого на обґрунтування взаємозв'язку між боргом, накопиченням та фіскальною стійкістю у межах довгострокової логіки державних фінансів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексний аналіз бюджетних обмежень та боргових викликів, що стоять на шляху розгортання системи накопичувального страхування в Україні, а також обґрунтування ролі страхових накопичень як стабілізуючого фактора для державних фінансів у довгостроковій перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Накопичувальне страхування у вітчизняній практиці охоплює сукупність фінансових інструментів довгострокового заощадження, що реалізуються як у межах другого рівня загальнообов'язкової пенсійної системи, так і через недержавне пенсійне забезпечення та страхування життя. На відміну від солідарної моделі, накопичувальне страхування ґрунтується на принципі персоніфікованих внесків і капіталізації коштів, що істотно знижує залежність майбутніх виплат від поточної демографічної ситуації.

З позицій державних фінансів накопичувальне страхування виконує подвійну функцію. По-перше, воно створює передумови для поступового скорочення бюджетних трансфертів до Пенсійного фонду України шляхом зменшення ролі солідарного компонента у структурі пенсійних доходів населення. По-друге, акумульовані страхові резерви формують довгостроковий внутрішній інвестиційний ресурс, який може бути спрямований на фінансування державних боргових зобов'язань, інфраструктурних проєктів та відновлення економіки.

Таким чином, накопичувальне страхування виступає не лише елементом соціального захисту населення, але й важливим інструментом фіскальної стабілізації у довгостроковій перспективі.

На особливу увагу заслуговує також загальнообов'язкове державне соціальне страхування (на відміну від добровільного страхування, стан розвитку якого більшою мірою залежить від рівня доходів громадян у періоди їх економічної активності), обсяги витрат на яке щорічно зростають та свідчать про високий рівень соціального захисту у державі. Одразу треба

зазначити, що такий рівень соціального захисту можна вважати високим з позицій держави, яка вже не один рік перебуває у надскладних умовах:

- повномасштабної агресії Російської федерації проти України;
- анексованих, а також охоплених війною територій;
- зруйнованих об'єктів інфраструктури, особливо енергетичної;
- знищених підприємств та порушених виробничих та логістичних ланцюгів;
- психо-емоційного стресу населення;
- зниження економічної активності;
- економічних проблем та обмежених ресурсів фінансування;
- демографічного спаду, обумовленого війною;
- мільйонів зовнішньо переміщених осіб, значна частка з яких вимушено реалізують свій економічний, у тому числі підприємницький, потенціал, за межами України, а решта – через механізм споживання суспільних благ підтримують економіки інших країн та сплачують непрямі податки до казни тієї країни, де вони оселились;
- щоденних та щорічних руйнацій та втрат людських життів.

Водночас, з позицій громадян України – матеріальне забезпечення в межах соціального захисту відповідно до діючого законодавства складно назвати достатнім для повноцінної життєдіяльності значної частки населення держави. Особливо це відчутно для громадян, які набули статусу пенсіонера та для яких пенсійні виплати є основним (а для когось єдиним) джерелом доходів.

Для більшості громадян пенсійного віку відповідно до інформації, яку надає ПФУ, щомісячний розмір пенсійної виплати складно назвати достатнім для гідного рівня життєдіяльності. Отже, станом на 01.01.2026 року тільки 1 566 466 осіб (це 15,4% від загальної кількості пенсіонерів у 10 167 150 осіб) отримують пенсії, які перевищують 10 000 грн, а середній розмір пенсії становить 16 037,80 грн. Навіть 10 000 грн пенсійної виплати складно назвати достатньою, але, у будь-якому разі, це тільки 15,4% від загальної

кількості пенсіонерів. Решта пенсіонерів (8 600 684 особи, або 84,6 % від загальної кількості пенсіонерів) отримують на місяць менше 10 000 грн, серед яких у 373 710 осіб пенсійні виплати на місяць не перевищують 3 000 грн. Середній розмір пенсійної виплати станом на 01.01.2026 року – 67544,62 грн [1].

Таблиця 1. Питома вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності в Україні

	Розмір пенсійної виплати				
	До 3000 грн	Від 3001 до 4000 грн	Від 4001 до 5000 грн	Від 5001 до 10000 грн	Понад 10000 грн
	Станом на 01.01.2022 р.				
Кількість осіб та питома вага у % від загальної чисельності	373 710 осіб; 3,7 %	3 157 988 осіб; 31,1%	2 055 262 особи; 20,2%	3 013 724 особи; 29,6%	1 566 466 осіб; 15,4%
Середній розмір пенсії (по діапазону пенс. Виплати), грн	2 453,02	3 339,37	4 512,42	6 862,22	16 037,80

Джерело: складено авторами з використанням матеріалів [7]

Але це тільки номінальні виплати, які не відображають інші складні процеси, серед яких на особливу увагу заслуговують:

- коефіцієнт заміщення (показника, який характеризує середній за рік рівень пенсійного забезпеченні відносно до середньої заробітної плати економічно активного населення); протягом тривалого періоду часу (більше 20 років) він зберігає тенденцію до зменшення у довгостроковому періоді з локальними підйомами, що мали місце з 2005 по 2014 роки (2003 рік - 36,7%, 2009 рік - 56,6 % (максимальне значення за період), 2021 рік – 27,0 % (мінімальне за період значення), 2022 рік - 29,8 %, 2025 рік – 31,7 %);
- коефіцієнт фінансової підтримки людей пенсійного віку (співвідношення кількості зайнятого населення до кількості пенсіонерів); протягом тривалого періоду часу (більше 20 років) зберігається відносно стабільне значення коефіцієнта близько 1,40, а саме: 2003 рік – 1,40; 2011 рік

– 1,53 (максимальне значення за період); 2016 рік – 1,32 (мінімальне за період значення); 2021 рік – 1,40), [7, 8].

Такі показники свідчать про відсутність надмірного фінансування щодо пенсійного забезпечення у минулих роках та у поточному періоді, а також можуть бути використані для орієнтовних прогнозів на майбутнє, які потенційно не мають підстав для значного збільшення фінансування.

Але існує інший бік у питанні обсягів загальнообов'язкового державного соціального страхування, це стосується їх опосередкованого впливу на стан боргової безпеки держави. І знову основна увага має бути зосереджена на Пенсійному фонді України як на фонді, який створює найбільше фінансове навантаження на Державний бюджет України, дофінансування пенсійних програм з якого розпочалось достатньо давно та досі зберігає тенденцію до його збільшення.

Зазначені у таблиці 2007 та 2019 роки не були єдиними протягом майже 20-тилітнього періоду (таке співвідношення спостерігалось також у 2013, 2015, 2017 та інших роках), але саме таким рокам характерно «формування» дефіциту державного бюджету за рахунок коштів, які були спрямовані на дофінансування ПФУ внаслідок недостатності власних надходжень. Протягом таких років фактично державний бюджет міг бути сформований без дефіциту (або з меншим дефіцитом), а кошти спрямовані на інші потреби держави. Інша ситуація спостерігається у тих роках, коли суми фінансування пенсійних програм та інших соціальних програм ПФУ за рахунок коштів державного бюджету, не перевищували 100 % дефіциту державного бюджету.

Так у 2020 та 2021 роках (та інших протягом тривалого періоду часу) обсяги до фінансування ПФУ практично наближались до 100 % розміру дефіциту державного бюджету. І тільки після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, цей показник значно зменшився та наблизився до 20 %. Але це відбувалось не за рахунок зменшення обсягів коштів, які надходили до ПФУ з державного бюджету (бо номінально вони

практично кожного року зростають протягом тривалого періоду часу), а через суттєве збільшення дефіциту державного бюджету на тлі зростання витрат на оборону.

Таблиця 2. Фінансове навантаження на Державний бюджет України з боку ПФУ

Рік	2007	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП, млрд грн	751,1	3977,2	4222,0	5450,8	5239,1	6628,0	7662,4
Фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України, млрд грн	24,9	123,8	180,9	173,2	216,8	286,0	248,2
Фінансування інших соціальних програм ПФУ з Державного бюджету України, млрд грн	-	11,3	-	3,0	23,3	24,2	44,9
Темпи росту обсягів фін-ня пенсійних та інших соц. програм з Держ. бюджету України, у % до попереднього року	-	90,0	133,9	97,4	136,3	129,2	94,5
Фінансування ПФУ з Державного бюджету України, % до ВВП	3,3	3,4	4,3	3,2	4,6	4,7	3,8
Дефіцит Державного бюджету України, млрд грн	9,8	81,0	217,6	198,8	914,9	1336,9	1359,4
Дефіцит Державного бюджету України, % до ВВП	1,3	2,0	5,2	3,6	17,5	20,2	17,7
Частка обсягів фін-ня пенсійних та інших соц. програм з Держ. бюджету України у дефіциті Державного бюджету, %	254,1	166,8	83,1	88,6	22,3	23,2	21,84

Джерело: складено авторами з використанням матеріалів [7, 8]

Треба зазначити, що само по собі спрямування коштів державного бюджету до доходної частини Пенсійного фонду можна було б і не розглядати як проблему, якби це не впливало на розмір дефіциту державного бюджету. У свою чергу фінансування ПФУ з державного бюджету вже формує дефіцит у розмірі, який перевищує граничне значення, передбачене

Ст.14 Бюджетного Кодексу України у 3% від прогнозованого обсягу ВВП [3]. Але характерною ознакою дефіциту державного бюджету є те, що його необхідно фінансувати.

Особливістю державних фінансів є те, що, коли у якійсь із його ланок не вистачає фінансових ресурсів, їх фінансують із державного бюджету. Але якщо на рівні державного бюджету формується дефіцит, єдиним реальним джерелом фінансування є внутрішні та зовнішні запозичення. Відповідно до Ст.16 Бюджетного Кодексу держава в особі Голови Боргового агентства України за дорученням Міністра фінансів України має право здійснювати державні внутрішні та зовнішні запозичення.

У статтях 11 та 12 Бюджетного Кодексу має місце ототожнення класифікації фінансування бюджету, яка містить джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, та класифікації боргу, а саме «за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання» [9]. Таким чином, дефіцит державного бюджету є ланцюгом, який поєднує фінансування ПФУ з державного бюджету з державним боргом.

Зазначені у Табл. 3 показники більш показово було б розглядати та аналізувати протягом більш тривалого періоду часу (20-25 років), оскільки відображені тенденції почали формуватись задовго до 2019 року. Це стосується практично щорічного зростання обсягів фінансування пенсійних програм з Державного бюджету України та їх впливу на розмір дефіциту Державного бюджету, а також поступового збільшення обсягів державного та гарантованого державою боргу України та видатків Державного бюджету на обслуговування боргових зобов'язань. На динаміку темпів росту даних показників у 2020 та 2021 роках вплинула пандемія Covid-19 (через значне збільшення витрат державного бюджету на охорону здоров'я), а з 2022 року – повномасштабна агресія Російської Федерації проти України з відповідним зростання обсягів видатків на оборону. Але у будь-якому разі виявлена динаміка демонструє, що розраховані темпи росту обсягів дофінансування

пенсійного фонду з Державного бюджету України не можуть тривати безкінечно довго.

Таблиця 3. Макроекономічні показники України (вибірково)

Рік	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ВВП, млрд грн	3977,2	4222,0	5450,8	5239,1	6628,0	7662,4
Темпи росту ВВП, % до попереднього року	111,7	106,2	129,1	96,1	126,5	115,6
Державний та гарантований державою борг України, млрд грн	1 998,3	2 551,9	2 672,0	4 072,9	5 519,5	6 981,0
Темпи росту державного та гарантованого державою боргу України, % до попереднього року	92,1	127,7	104,7	152,4	135,5	126,5
Державний та гарантований державою борг України, % до ВВП	50,24	60,44	49,02	77,74	83,28	91,11
Видатки Державного бюджету на обслуговування боргових зобов'язань, млрд грн	119,3	120,7	153,1	159,7	252,2	304,1
Темпи росту видатків Державного бюджету на обслуговування боргових зобов'язань, % до попереднього року	102,6	101,2	126,8	104,3	158,0	120,6
Видатки Державного бюджету на обслуговування боргових зобов'язань, % до ВВП	3,0	2,9	2,8	3,0	3,8	4,0

Джерело: складено авторами з використанням матеріалів [8, 10]

Навіть не зважаючи на те, що такий підхід дозволяє не тільки фінансувати сферу соціального забезпечення, а також і підтримувати відповідно попит та споживання. Але ці щорічні сотні мільярдів гривень могли б бути безпосередньо спрямовані на фінансування інновацій та економічний розвиток, що у свою чергу дозволило б з одного боку скоротити обсяги залучення кредитних ресурсів, а з іншого – прискорити процес погашення вже існуючих боргових зобов'язань.

Наявна в Україні модель фінансування пенсійного забезпечення характеризується домінуванням солідарного принципу, що в умовах

демографічного спаду, скорочення чисельності зайнятого населення та звуження бази платників страхових внесків зумовлює хронічну недостатність власних доходів Пенсійного фонду України. Реальний дефіцит ПФУ систематично компенсується за рахунок трансфертів з державного бюджету, що безпосередньо впливає на формування бюджетного дефіциту та обумовлює потребу у залученні державних внутрішніх і зовнішніх запозичень. У результаті фінансування пенсійних зобов'язань перетворюється на один із структурних чинників зростання державного боргу.

У межах чинної моделі формується стійкий фіскальний ланцюг негативного впливу, за якого дефіцит Пенсійного фонду України зумовлює необхідність бюджетних трансфертів, що, у свою чергу, сприяє формуванню дефіциту державного бюджету. Останній покривається за рахунок державних запозичень, що призводить до зростання державного боргу та видатків на його обслуговування, внаслідок чого звужується фіскальний простір держави. За таких умов можливості держави щодо фінансування інвестиційного розвитку, структурних реформ та соціальної модернізації істотно обмежуються.

Розвиток системи накопичувального страхування потенційно здатний трансформувати зазначений фіскальний ланцюг, сформувавши альтернативний механізм взаємодії між соціальною сферою та державними фінансами. Запровадження накопичувальних компонентів у пенсійній системі сприяє поступовому перерозподілу джерел пенсійних доходів населення від солідарного фінансування до персоніфікованих страхових накопичень. У результаті зменшується потреба у бюджетному дофінансуванні Пенсійного фонду України, що безпосередньо впливає на скорочення дефіциту державного бюджету.

Зниження темпів зростання бюджетного дефіциту створює передумови для уповільнення нарощування державного боргу та стабілізації боргового навантаження у відношенні до валового внутрішнього продукту.

Водночас накопичувальне страхування формує значні обсяги довгострокових фінансових ресурсів у вигляді страхових резервів, які можуть бути інвестовані у національну економіку. За умови формування належного регуляторного та інституційного середовища ці ресурси здатні частково заміщувати зовнішні боргові запозичення внутрішніми джерелами фінансування, знижуючи валютні та рефінансингові ризики державних фінансів.

Таким чином, формується позитивний фіскальний механізм, у межах якого розвиток накопичувального страхування зумовлює зменшення обсягів бюджетних трансфертів, що сприяє скороченню дефіциту державного бюджету. Це, у свою чергу, стримує зростання державного боргу та боргових витрат і створює передумови для розширення фіскального простору держави. У межах цієї моделі соціальна сфера перестає бути виключно споживачем бюджетних ресурсів і набуває ознак активного фінансового інституту, що сприяє макроекономічній та фіскальній стабільності.

Таблиця 4. Фіскальні ефекти розвитку накопичувального страхування

Критерій	Домінування солідарної системи	Розвиток накопичувального страхування
Джерело пенсійних виплат	Поточні бюджетні трансферти	Персоніфіковані страхові накопичення
Вплив на дефіцит бюджету	Зростання дефіциту	Зниження фіскального тиску
Вплив на державний борг	Стимулювання запозичень	Стимування боргового зростання
Інвестиційний ефект	Відсутній	Формування внутрішнього інвестиційного ресурсу
Фіскальна стійкість	Обмежена	Підвищується у довгостроковій перспективі

Джерело: складено авторами

Для наочного узагальнення фіскального ефекту розвитку накопичувального страхування доцільно застосувати порівняльну характеристику «до / після», яка відображає трансформацію ролі пенсійної системи у структурі державних фінансів (табл.4).

Отже, накопичувальне страхування доцільно розглядати не лише як елемент пенсійної реформи, а як інструмент фіскальної політики, здатний впливати на динаміку державного боргу та забезпечувати довгострокову стійкість державних фінансів. Особливої актуальності зазначений механізм набуде у повоєнний період, коли потреби у фінансуванні відновлення економіки поєднуюватимуться з необхідністю дотримання боргової дисципліни та розширення фіскального простору.

Навіть часткове зменшення бюджетних трансфертів до Пенсійного фонду України на 20–30 % у середньостроковій перспективі потенційно дозволить знизити кумулятивне боргове навантаження на десятки відсотків від річного обсягу відповідних соціальних видатків, що буде сприяти створенню додаткового фіскального простору для фінансування інвестиційних потреб держави.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що сучасна модель пенсійного забезпечення в Україні створює суттєві бюджетні та боргові ризики, зумовлені хронічним реальним дефіцитом Пенсійного фонду та зростаючою залежністю від державного бюджету. Дофінансування пенсійних програм виступає одним із структурних чинників формування дефіциту державного бюджету та нарощування державного боргу.

Встановлено, що подальше збереження домінування солідарної системи без розвитку накопичувального страхування обмежує можливості держави щодо досягнення фіскальної стійкості у довгостроковій перспективі. Водночас розвиток накопичувального страхування життя та недержавного пенсійного забезпечення здатний трансформувати соціальні видатки з фактору бюджетного навантаження у джерело внутрішнього інвестиційного ресурсу.

Обґрунтовано, що накопичувальні страхові механізми можуть відігравати стабілізуючу роль для державних фінансів шляхом зменшення бюджетних трансфертів до Пенсійного фонду, стримування зростання

дефіциту державного бюджету та зниження боргового навантаження. Реалізація цих переваг потребує створення фіскального простору для пенсійної реформи у повоєнний період та формування ефективної системи державного регулювання страхового ринку.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з кількісним моделюванням фіскального ефекту впровадження другого рівня пенсійної системи, аналізом інвестиційної поведінки страхових компаній та оцінкою їх ролі у фінансуванні післявоєнного відновлення економіки України.

Література

1. Федорович І. М. Функціонування фондів соціального страхування у міжнародному контексті: ключові особливості та порівняльний аналіз. *Економіка та суспільство*. 2024. вип. 63. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-92>
2. Бей С. О., Головай Н. М., Долюк, А. В. Стан державного боргу України в умовах воєнного стану. *Макроекономічні механізми*. 2023. № 3 (101). С. 55–61. URL: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.101.08>
3. Маршалок Т., Мискін, Ю. Боргова політика України в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2022. , № 2. С. 81–96. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2022.81-96>
4. Коляда Т. , Бенч Л., Пожиткова П. Державний борг України в умовах військової агресії: виклики та тенденції розвитку. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2023. № 2. С. 62–81. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2023.62-81>
5. Єрмоленко О., Коковіхіна О., Лисьонкова Н. Боргова стійкість України: теоретична та практична складова. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 32–36. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-6>

6. Мірошник Р. О., Біська К. С. Проблеми впровадження пенсійного страхування в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. вип. 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-58>

7. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення 07.02.2026 р.)

8. Офіційний сайт Національного банку України. Макроекономічні показники. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення 07.02.2026 р.)

9. Верховна Рада України. Бюджетний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 07.02.2026 р.)

10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення 07.02.2026 р.)

References

1. Fedorovych, I. M. (2024), “Functioning of social insurance funds in the international context: key features and comparative analysis”, *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 63. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-92>.

2. Bei, S. O. Holovai, N. M. and Doliuk, A. V. (2023), “The state of the state debt of Ukraine in the conditions of martial law”, *Makroekonomichni mekhanizmy*, [Online] vol. 3 (101), pp. 55–61. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.101.08>.

3. Marshalok, T. and Myskin, Yu. (2022), “Debt policy of Ukraine in terms of martial law”, *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu*, [Online], vol. 2, pp. 81–96. <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2022.81-96>.

4. Koliada, T. Bench, L. and Pozhytkova, P. (2023), “State debt of Ukraine in the conditions of military aggression: challenges and development

trends”, Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu, [Online], vol. 2, pp. 62–81. <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2023.62-81>.

5. Yermolenko, O. Kokovikhina, O. and Lysonkova, N. (2023), “Debt sustainability of Ukraine: theoretical and practical components”, Ekonomichnyi prostir, [Online], vol. 185, pp. 32–36. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-6> (Accessed 11 Feb 2026).

6. Miroshnyk, R. O. and Biska, K. S. (2023), “Problems of implementation of pension insurance in Ukraine”, Ekonomika ta suspilstvo, [Online], vol. 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-58>.

7. The official site of Pension Fund of Ukraine (2026), “Report on the implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine”, available at: <https://www.pfu.gov.ua> (Accessed 07 Feb 2026).

8. The official site of National Bank of Ukraine (2026), “Macroeconomic indicators”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (Accessed 07 Feb 2026).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “Budget Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (Accessed 07 Feb 2026).

10. The official site of Ministry of Finance of Ukraine (2026), “Main page”, available at: <https://mof.gov.ua/uk/> (Accessed 07 Feb 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 12.02.26

Прорецензовано / Revised: 16.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26